

Temel Terimler

Türev

Türev ürün kısaca fiyatı, başka bir varlığın (dayanak varlık) fiyatına bağlı olarak belirlenen finansal araçlardır.

Opsiyon (Option)

Opsiyon sözleşmesi (option contract), iki taraf arasında yapılan ve alıcıya, ödeyeceği belli bir tutar (opsiyon primi) karşılığında, belirli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), bugünden belirlenen bir fiyat (kullanım fiyatı) üzerinden opsiyona dayanak teşkil eden bir varlığı satın alma veya satma hakkı tanıyan; satıcıya ise alıcının bu sözleşmeden doğan hakkını kullanması durumunda sözleşmeye dayanak teşkil eden varlığı satma veya alma yükümlülüğü getiren sözleşmedir.

Vadeli İşlem (Future)

Vadeli işlem sözleşmesi (futures contract), sözleşmenin taraflarına, standartlaştırılmış miktar ve kalitedeki bir varlığı belirlenen ileri bir tarihte, bugünden üzerinde anlaşılan fiyattan alma veya satma yükümlülüğü getiren sözleşmedir.

Alım (Call) Opsiyonu

Alım opsiyonu, alıcısına belirli bir vadede veya belirli bir vadeye kadar, önceden belirlenen fiyat üzerinden, belli miktar ve nitelikteki dayanak varlığı alma hakkını satıcısına ise satma yükümlülüğü veren sözleşmelerdir.

Satım (Put) Opsiyonu

Satım opsiyonu, alıcısına belirli bir vadede veya belirli bir vadeye kadar, önceden belirlenen fiyat üzerinden, belli miktar ve nitelikteki dayanak varlığı satma hakkını satıcısına ise satın alma yükümlülüğü veren sözleşmelerdir.

Kısa Pozisyon

Genel olarak, kısa pozisyon ileri bir tarihte teslim edilmek üzere borçlu olma durumunu ifade eder. Örneğin 3 ay sonra çelik kullanarak ürettiği bir malı teslim etmesi gereken bir tesis, üretiminin girdisi olan çelikte kısa pozisyonundadır. Türev piyasalarda ise kısa pozisyon; bir varlığa dayalı sözleşmeyi net satan durumda olmaya denir.

Uzun Pozisyon

Genel olarak, uzun pozisyon ileri bir tarihte alacaklı olma durumunu ifade eder. Örneğin 3 ay sonra belirli bir miktar Dolar alacağı olan bir Türk ihracat şirketi, Dolar/TL kurunda uzun pozisyon sahibidir. Türev piyasalarda ise uzun pozisyon; bir varlığa dayalı sözleşmeyi net alıcı durumunda olmaya denir.

Dayanak Varlık

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde belirli vadedeki alım/satıma konu olan varlıktır.

Vade Döngüsü (Cycle)

Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin hangi vadelerde açılacağını belirleyen döngüdür.

İşlemlere İlişkin Terimler

Alış (Bid) Fiyatı

Piyasadaki eşleşmemiş en yüksek fiyatlı alış emrini gösteren fiyattır.

Satış (Ask) Fiyatı

Piyasadaki eşleşmemiş en düşük fiyatlı satış emrini gösteren fiyattır.

Spread

Alış ve Satış fiyatlarının arasındaki farka denir.

Fiyat Kotasyonu

Bir sözleşmenin en iyi alış ve satış fiyatlarını içeren gösterimine denir.

Minimum Fiyat Adımı

Bir sözleşmede gerçekleşebilecek en küçük fiyat değişikliğine denir.

Piyasa Yapıcı (Market Maker)¹

Piyasa yapıcılar, sorumlu oldukları sözleşme için, alış ve satış emirleri veren ve bu emirler doğrultusunda işlem gerçekleştirip piyasaya likidite sağlayan kurumlardır.

Piyasa Emri

Emrin girildiği anda ilgili sözleşmede piyasada bulunan en iyi fiyatlı emirden başlayarak emrin karşılanması amacıyla kullanılan emir yöntemidir.

Limit Emir

Belirlenen limit fiyat seviyesine kadar işlem gerçekleştirmek için kullanılan emir yöntemidir. Bu yöntem kullanıldığında fiyat ve miktar girilmesi zorunludur.

Piyasadan Limite

Piyasa emirleri gibi fiyatsız olarak sadece miktar belirtilerek girilen emirlerdir. Karşı taraftaki sadece en iyi fiyat kademesinde bekleyen emirlerle eşleşerek işleme dönüşürler. Ancak işleme dönüşmeyen kısım, gerçekleşen son işlem fiyatını alarak limit fiyatlı emre dönüşür ve emir defterinde beklemeye geçer.

Kalanı iptal Et

Limit emirlerde, girildiği anda emrin tamamının gerçekleşmemesi durumunda gerçekleşmeyen kısmının iptal edilmesi için kullanılan emir türüdür.

Gerçekleşmezse iptal Et

Limit emirlerde, girildiği anda emrin tamamının gerçekleşmemesi durumunda emrin tamamının iptal edilmesi için kullanılan emir türüdür.

Şarta Bağlı

Emir girilirken belirtilen koşulun sağlandığı anda aktif hale gelen emirlerdir. Koşul olarak, emrin girildiği veya aynı grupta yer alan başka bir sözleşmedeki son, en iyi alış ve en iyi satış fiyatı kullanılabilir.

Pazar

İşlem gören sözleşmelerin türlerine, işleyiş esaslarına veya belirlenen diğer özelliklerine göre VIOP alım satım sistemi üzerinde oluşturulan elektronik alım satım ortamlarıdır. Emirlerin eşleştirilmesi ve özel işlem bildirimleri ilgili Pazar altında gerçekleşir.

Özel İşlem Bildirimi

Sözleşmeler için belirtilen minimum emir miktarları üzerindeki emirlerin emir defterine iletilmeden işleme dönüştürülmesi amacıyla kullanılır.

¹ VIOP'taki piyasa yapıcı üyelere ve piyasa yapıcılık hakkında detaylı bilgiye bu adresten ulaşabilirsiniz:

<http://www.borsaistanbul.com/urunler-ve-piyasalar/piyasalar/vadeli-islem-ve-opsiyon-piyasasi/piyasa-yapicilik>

Tezgahestü (OTC) Piyasa

Organize borsalarda yapılan işlemlerin aksine işlemlere konu kontrat şartlarının (vade, kontrat büyüklüğü vs.) taraflar arasında anlaşarak belirlendiği piyasalardır.

Fiyatlama

Teorik Fiyat

Türev sözleşmelerinin, bir fiyatlama modeliyle belirlenen fiyatına denir.

Spot Fiyat

Bir varlığı bugün veya birkaç gün içinde teslim edilmek üzere alabileceğiniz fiyattır.

Mark-to-Market

Pozisyon değeri hesaplanırken, o pozisyonu oluşturan sözleşmelerin piyasada belirlenen o anki fiyatının kullanılması yöntemidir.

Taşıma Maliyeti (Cost of Carry)

Spot alınan pozisyonun belirli bir vadeye kadar tutulması halinde maruz kalınan maliyete denir. Örnek olarak bu maliyetlerden bazıları finansman maliyeti (faiz), depolama maliyetidir.

Risksiz Faiz Oranı

Kayıp riski olmayan teorik faiz oranıdır. Teorik fiyat belirlemede kullanılır. LIBOR ve Hazine bonusu faizleri en yaygın kullanılan risksiz faiz oranı göstergeleridir.

Opsiyon Terimleri

Amerikan Tipi Opsiyon

Vadeden önce herhangi bir tarihte opsiyon alıcısı tarafından kullanılabilen (exercise) opsiyonlardır.

Avrupa Tipi Opsiyon

Opsiyon alıcısı tarafından sadece vade tarihinde kullanılabilen (exercise) opsiyonlardır.

Başabaş (at-the-money) Opsiyon

Kullanım fiyatı dayanak varlığın spot fiyatına eşit olan opsiyonlardır. Bu opsiyonların içsel değeri sıfırken, zaman değeri sıfırdan farklı olabilir.

Karda (in-the-money) Opsiyon

Alım opsiyonları için kullanım fiyatı dayanak varlığın spot fiyatından düşük, satım opsiyonları için kullanım fiyatı spot fiyatından yüksek olan opsiyonlardır.

Zararda (out-of-the-money) Opsiyon

Alım opsiyonları için kullanım fiyatı dayanak varlığın spot fiyatından yüksek, satım opsiyonları için kullanım fiyatı spot fiyatından düşük olan opsiyonlardır.

İçsel Değer (Intrinsic Value)

Bir karda opsiyon için opsiyonun içsel değeri kullanım fiyatı ve dayanak varlığın spot fiyatı arasındaki fark kadardır. İçsel değer negatif olarak ifade edilmez bu nedenle zararda opsiyonların içsel değeri sıfır olarak ifade edilir.

Opsiyonun Zaman Değeri (Time Value)

Opsiyon primi ile içsel değer arasındaki farktır.

Zaman Erimesi (Time Decay)

Opsiyonun vade sonunun yaklaşmasıyla, zaman değerinde oluşan azalmayı anlatmak için kullanılan terimdir.

Implied Volatility

Opsiyon fiyatlandırma modellerinin (Black-Scholes gibi) değişkenlerinden olan, bugünkü opsiyon fiyatına göre çıkarım yapılarak hesaplanan dayanak varlığın gelecekte beklenen volatilitésidir.

Black-Scholes Opsiyon Fiyatlandırma Formülü

Avrupa tipi opsiyonların teorik fiyatını hesaplayan bir formüldür.

Binom Opsiyon Fiyatlandırma Formülü

Herhangi bir zamanda kullanılabilen opsiyonların fiyatlandırmasında kullanılan formüldür.

Opsiyon Primi (Premium)

Opsiyon sözleşmelerinde dayanak varlığı alma veya satma hakkını alanın ödediği, yükümlülüğü üstelenenin ise tahsil ettiği ücrettir.

Kullanım Fiyatı (Exercise/Strike Price)

Opsiyon sözleşmesinin kullanılması durumunda dayanak varlığın alımın veya satımının yapılacağı fiyattır.

Baz Riski

Bir varlığın spot fiyatının ve vadeli fiyatını aynı paralellikte dalgalanmaması riskidir.

Opsiyon Risk Parametreleri (Option Greeks)

Opsiyon risklerinin çeşitli boyutlarını ifade eden parametrelerdir.

Delta

Opsiyon prim fiyatının, dayanak varlık fiyat değişimine hassasiyetini ölçer.

Gamma

Opsiyon deltasının, dayanak varlık fiyat değişimine hassasiyetini ölçer.

Theta

Opsiyon prim fiyatının, vadeye kalan gün sayısına hassasiyetini ölçer. Opsiyonun zaman erimesinin ölçümüdür.

Vega

Opsiyon prim fiyatının, dayanak varlıktaki volatiliteye hassasiyetini ölçer.

Rho

Opsiyon prim fiyatının, faiz oranı değişimine hassasiyetini ölçer.

Risk Yönetimi

Teminat (Margin)

Türev ürün sözleşmelerinde yükümlülük üstelenen taraf veya taraflardan temerrüt riskine karşı pozisyon büyüklüğünün bir kısmını karşılayacak şekilde alınan tutardır.

BISTECH Marjin Yöntemi³

BISTECH üzerinde, portföy bazlı risk yönetim algoritması aracılığı ile bulunması gereken teminat tutarı hesaplama yöntemidir.

Başlangıç Teminatı

Vadeli işlem ve Opsiyon Piyasasında pozisyon alırken, riskinize göre belirlenen, hesabınızda bulunması gereken asgari teminat tutarıdır. Başlangıç teminatı fiyat değişimlerinden dolayı oluşacak kar zarar neticesinde güncellenir (Mark-to-Market).

³ Takasbank güncel risk parametreleri tablosuna ve BISTECH Marjin hakkında detaylı bilgiye ve teminatlandırma ile ilgili uygulama usul ve esaslara aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz:

<https://www.takasbank.com.tr/tr/kaynaklar/bistech-risk-parametreleri>

Sürdürme Teminatı

Fiyat değişiminden kaynaklanan zararlar neticesinde başlangıç teminatınızın düşebileceği en düşük seviyedir. Teminatın bu seviyenin altına düşmesi halinde VIOP'ta merkezi karşı taraf olan Takasbank tarafından "teminat tamamlama çağrısı" (margin call) yapılır. Sürdürme teminatı başlangıç teminatının %100'dür.

Teminat Tamamlama Çağrısı (Margin Call)

Teminat seviyesinin sürdürme teminatı seviyesinin altına düşmesi durumunda teminat tamamlama çağrısı yapılır. Bu durumda yatırımcı temerrüde düşmemek için teminatını tekrar başlangıç teminatı seviyesine veya yeterli sayıda pozisyon kapama yapması yükseltmesi gerekir.

Kaldıraç (Leverage)

Yatırımcının yatırdığı teminatın üzerinde pozisyon alabilme imkânına kaldıraç denilir. VIOP'ta kaldıraç seviyesi portföy bazında, BISTECH Marjin algoritmasıyla Takasbank tarafından hesaplanır.

Portföy Bazında Teminatlandırma

Yatırımcının hesabında tutması gereken teminat tutarı hesaplanırken sözleşme bazında riskin değil toplam portföy riskinin dikkate alınmasıdır.

Merkezi Karşı Taraf (Central Counterparty)

Merkezi Karşı Taraf (MKT) hizmeti, alıcıya karşı satıcı, satıcıya karşı ise alıcı konumuna geçilerek, piyasalarda gerçekleştirilen işlemlerin takasının tamamlanmasının taahhüt edildiği hizmettir. VIOP'ta MKT Takasbank'tır.

Takas Süresi

Vade sonundaki uzlaşma neticesinde gerçekleşecek nakdi veya fiziki transferin vade sonunu izleyen kaçınıcı günde gerçekleşeceğini belirten unsurdur.

Uzlaşma (Settlement) Fiyatı

Gün sonu veya vade sonunda üzerinden kar/zarar hesaplamasının yapıldığı fiyattır.

Gün Sonu Uzlaşma Fiyatı

Üzerinden gün sonu kar/zarar hesabının yapıp, güncel teminat seviyesinin hesaplanacağı fiyattır.

Vade Sonu Uzlaşma Fiyatı

Üzerinden vade sonu kar/zarar hesabının yapıp, nihai takasın gerçekleşeceği fiyattır.

Uzlaşma (Settlement) Şekli

Vade sonundaki uzlaşmanın dayanak varlığın fiziki takasıyla mı yoksa nakdi mi gerçekleşeceğini belirten sözleşme unsurudur.

Fiziki Uzlaşma

Vade sonu gerçekleşecek takasın; sözleşmeye dayanak teşkil eden varlığın önceden belirlenen fiyat karşılığında sözleşmede uzun pozisyon almış tarafa fiziki olarak transfer edileceği uzlaşma şeklidir.

Nakdi Uzlaşma

Vade sonundaki uzlaşmanın, sözleşmeye dayanak teşkil eden varlığın vade sonu uzlaşma fiyatına göre hesaplanan kar/zararın nakdi transferiyle gerçekleşen uzlaşma şeklidir.

Diğer Terimler

Arbitraj

Aynı varlığın farklı piyasalardaki fiyat farklılıklarından yararlanarak risksiz kar elde etme amacıyla yapılan işlemlerdir.

Korunma (Hedge)

Bir yönde alınan pozisyonun riskini ters yönde alınan diğer bir pozisyon ile kapatma veya sınırlandırmaya denir.

Spekülasyon

Yatırım araçlarının gelecekteki fiyatlarını doğru tahmin ederek kazanç elde etme çabasıdır.

İşlem Miktarı (Trade Volume)

İşlem gören sözleşme sayısını belirten istatistiktir. Piyasada 3 adet DolarTL Vadeli İşlem sözleşmesinin eşleşmesi durumunda bu istatistik 3 tutarında artacaktır.

İşlem Hacmi (Trade Value)⁴

İşlem gören sözleşme sayısının sözleşme değeri ile çarpılması ile elde edilen istatistiktir. Piyasada 3 adet DolarTL Vadeli İşlem sözleşmesinin eşleşmesi durumunda bu istatistik 3*1000* (işlem fiyatı) tutarında artacaktır.

Açık Pozisyon (Open Interest)

Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasasında henüz kapatılmamış pozisyonlara denir.

Özsermaye Halleri (Corporate Actions)

Dayanak varlık olan pay senedinin fiyatını veya miktarını etkileyen; sermaye artırımını, sermaye azaltımını, şirket birleşme ve bölünmeleri, temettü ödemesi gibi şirket kararlarıdır.

Özsermaye Halleri Uyarlamaları (Corporate Actions Adjustments)

Özsermaye halleri neticesinde fiyatı ve miktarı etkilenen pay senetlerinde özsermaye hallerine ilişkin yapılan düzeltmelere paralel olarak VIOP'ta işlem gören sözleşmelerin fiyatı, kullanım fiyatı ve sözleşme büyüklüğü ve bunlara bağlı olarak ilgili sözleşmelerin kodları üzerinde yapılan uyarlamalara denir. Bu uyarlamalarda açık pozisyon sayısında değişiklik yapılmaz ve uyarlamalar neticesinde piyasadaki toplam açık pozisyon değerinin korunması amaçlanır.

Borsa Yatırım Fonu (Exchange Traded Fund / ETF)⁵

Borsa Yatırım Fonu bir endeksi baz alan, baz aldığı endeksin performansını yatırımcılara yansıtmayı amaçlayan ve payları borsalarda işlem gören yatırım fonlarıdır.

⁴ VIOP işlem hacmi verisine ve VIOP ile ilgili diğer verilere bu adresten ulaşabilirsiniz:

<http://www.borsaistanbul.com/veriler/verileralt/vadeli-islem-ve-opsiyon-piyasasi>

⁵ VIOP'ta Finans Portföy FTSE İstanbul Bono FBIST Borsa Yatırım Fonu'na dayalı Vadeli İşlem sözleşmeleri işlem görmektedir.

Kullanım Yetkisi ve Uyarı

Bu kitapçık/sunum/broşür, Borsa İstanbul A.Ş. tarafından bilgilendirme amacı ile hazırlanmıştır. İşbu kitapçıkta/sunumda/broşürde yer alan bilgiler, herhangi bir yatırım aracının alım-satım teklifi, tavsiyesi veya getiri vaadi olarak yorumlanamaz.

Bu kitapçıkta/sunumda/broşürde yer alan bilgilere dayanılarak üçüncü kişiler tarafından alınacak yatırım ya da benzeri kararların sonucunda bir zarar doğması halinde Borsa İstanbul A.Ş. hiçbir şekilde sorumlu tutulamaz.

Burada yer alan bilgiler, Borsa İstanbul A.Ş. tarafından güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan alınmış olmakla beraber, Borsa İstanbul A.Ş. tarafından, bu bilgilerin doğru, güncel, güvenilir, eksiksiz veya hatasız olduğuna dair bir açıkça veya zımnen beyanda veya taahhütte bulunmamaktadır.

Şüpheye mahal vermemek adına, Borsa İstanbul A.Ş.'nin söz konusu kaynakları kullanmasından dolayı üçüncü kişiler tarafından yöneltilen herhangi bir hak veya iddia olması halinde Borsa İstanbul A.Ş.'nin herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır.

Borsa İstanbul A.Ş., söz konusu bilgileri, bu bilgilerin sebep olduğu, bu bilgilerin kullanımından kaynaklanan veya bu bilgilere dayanan, doğrudan veya dolaylı, dolayısıyla ya da fiili hiç bir zarar veya kayıptan dolayı, Borsa İstanbul A.Ş.'ye hiçbir şekilde sorumluluk veya yükümlülük yüklenmemesi yönündeki açık şartı ile yayınlamaktadır ve bu şartı, söz konusu bilgileri kullanan herkes kabul etmiş sayılacaktır.

Borsa İstanbul A.Ş., insan hatası ve/veya teknik hatalar veya sair etkenlerin doğması ihtimali karşısında, kendisinin veya bilgi sağlayıcının yapabileceği hiçbir hata veya ihmalden sorumlu değildir.

İşbu kitapçığın/sunumun/broşürün 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan doğan tüm mali haklar ve diğer mevzuatlardan doğan sını haklar Borsa İstanbul A.Ş.'ye aittir. Şüpheye mahal vermemek adına, üçüncü kişilerin fikri hak iddiaları karşısında Borsa İstanbul A.Ş.'nin, üçüncü kişiler tarafından yöneltilen herhangi bir hak veya iddia olması halinde herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır.

İşbu kitapçığın/sunumun/broşürün tüm hakları Borsa İstanbul A.Ş.'ye ait olup, içerdiği bilgiler, Borsa İstanbul A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, kısmen veya tamamen, hiçbir surette kopyalanamaz, ifa edilemez, dağıtılamaz, kiralanamaz, çoğaltılamaz, alt lisans verilemez, değiştirilemez, sonraki kullanımlar için depolanamaz ve benzeri işlemlere tabi tutulamaz. Borsa İstanbul A.Ş.'nin tüm imajları Tescilli Hizmet Markası'dır ve Borsa İstanbul A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın ticari amaçlar için kullanılamaz.